

УДК: 796.332.015.14'06

*Байрачний О.В.,
кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент
Національний університет фізичного виховання і спорту України, Київ*

ПРІОРИТЕТНІСТЬ СПОРТИВНОГО РЕЗУЛЬТАТУ ЯК ГОЛОВНИЙ ДЕСТРУКТИВНИЙ ФАКТОР В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ЮНИХ ФУТБОЛІСТІВ 6-13 РОКІВ

Раціональна система підготовки спортивного резерву у футболі, окрім іншого, передбачає максимальну реалізацію рухового та психічного потенціалу спортсмена в оптимальні для цього вікові відрізки. Саме орієнтація спортивних шкіл на досягнення довгострокової мети та повноцінне розкриття індивідуальних можливостей, починаючи з перших етапів багаторічної підготовки, є запорукою появи кваліфікованих та конкурентоспроможних гравців.

Натомість однією з головних ознак системи дитячо-юнацького футболу в Україні залишається надмірне прагнення більшості команд до здобуття турнірних очок та трофеїв. В статті представлені результати аналізу негативного впливу пріоритетності поточного змагального результату на зміст та спрямованість різних видів підготовки. Продемонстровано характер змін спрямованості тренувального процесу та їх взаємозв'язок з рівнем підготовленості гравців в довгостроковій перспективі.

Ключові слова: підготовка юних футболістів 6-13 років, спортивний результат.

Oleg Bairachniy The priority of sports results as the main destructive factor in the training system of young football players 6-13 years old.

Achievement of high efficiency of functioning of children and youth sports schools is possible only in conditions of building a rational system of training young football players. The rational system of training the sports reserve in football, among other things, involves the maximum realization of the athlete's motor and mental potential in the optimal age intervals for this. The orientation of sports schools towards achieving a long-term goal and full disclosure of individual capabilities, starting from the first stages of many years of training, is the key to the emergence of qualified and competitive players.

At the same time, one of the main features of the system of youth football in Ukraine is the excessive striving of the majority of coaches of children's teams for a result in a match and victories in tournaments. **The purpose** of the research was to study the specificity of the orientation of various components of training young football players of 6-13 years old in terms of priority of the competitive result. **Research results.** The article presents the results of the analysis of the negative influence of the priority of the current competitive result on the content and orientation of various types of training. The nature of the changes in the orientation of the training process and their relationship with the level of preparedness of the players in the long term have been demonstrated. Taking into account the interconnection of different types of training, the consequences of planning the training process were revealed, provided that the current competitive results are of paramount importance at the early stages of long-term training.

Key words: training of young football players 6-13 years old, sports performance.

Постановка проблеми. Як відомо, мета діяльності будь-якої організації є системоутворюючим фактором та визначає всі її ключові компоненти: засоби, методи, критерії оцінки ефективності. Від мети, а точніше від факту її досягнення, залежить підсумкова оцінка успішності функціонування не тільки організацій та відповідних закладів (федерації, спортивної школи тощо), а й особисто тренера.

Загально відомо, що метою діяльності спеціалізованих дитячо-юнацьких спортивних шкіл (ДЮСШ) є підготовка кваліфікованих спортсменів, здатних досягати значних результатів як на національному, так і на міжнародному рівні. Відповідно і основним критерієм успішності окремого спеціалізованого спортивного закладу, а також того чи іншого тренера є кількість вихованців (випускників ДЮСШ), рівень спортивної майстерності яких дозволив би їм вийти на професійний рівень. Як свідчать дані спеціальної літератури, інформаційні джерела та практичний досвід, стратегічна мета підготовки спортсменів-футболістів у більшості ДЮСШ має здебільшого декларативний характер [3, 4]. Іншими словами, центральні та регіональні органи управління футболом, адміністрація спортивних шкіл, тренери, батьки і діти про неї знають та від неї не відмовляються, але система та умови змагань, спрямованість навчально-тренувального процесу, критерії відбору та інші важливі компоненти підготовки юних футболістів свідчать про пріоритетність поточного результату в дитячих змаганнях різного віку. Саме фактична відсутність підпорядкованості всіх компонентів системи підготовки кінцевій меті в практиці функціонування переважної кількості дитячо-юнацьких шкіл обумовила актуальність обраної теми.

Аналіз літературних джерел. Побудова раціональної системи підготовки спортивного резерву як комплексно [2, 3, 6-8], так і фрагментарно, з акцентом на окремих її складових [1, 4] вже тривалий час є предметом багатьох досліджень. Як наслідок, станом на сьогодні в різних видах спорту та в футболі зокрема, напрацьовані та науково обґрунтовані основні принципи підготовки спортсменів, що орієнтовані на їх максимальну реалізацію в оптимальних для цього вікових зонах. Одне з головних місць в переліку питань, що відносяться до процесу побудови ефективної системи підготовки в дитячо-юнацькому спорті в цілому та окремо у футболі, займає проблема форсування підготовки юних

спортсменів в зв'язку з необхідністю демонстрації високих змагальних результатів вже на ранніх етапах багаторічної підготовки [7, 8].

В той же час, попри наявність великого об'єму відповідних знань та основних принципів побудови системи підготовки юних футболістів, а також, не зважаючи на те, що майже два десятиліття вітчизняним керівникам та тренерам ДЮСШ доступним є досвід успішної їх апробації в країнах з високим розвитком футболу, проблема пріоритетності поточного змагального результату вже на перших етапах багаторічної підготовки залишається актуальною і такою що потребує вивчення.

Мета дослідження – дослідити специфіку спрямованості різних компонентів підготовки юних футболістів 6-13 років в умовах пріоритетності змагального результату.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перш ніж безпосередньо перейти до аналітичного розбору проблематики в межах теми, необхідно окреслити коло питань, що відносяться до предмету даних досліджень і на які, відповідно буде зроблено акцент. Роль та значення пріоритетності поточних результатів в системі підготовки юних футболістів 6-13 років ми будемо розглядати, перш за все, в контексті впливу на різні види підготовки (технічна, тактична, фізична, психологічна). Натомість соціальних, політичних та економічних чинників, що безумовно мають надзвичайно велике значення і створюють відповідний контекст в межах даної роботи з об'єктивних причин ми торкатися не будемо. А досліджувати означену проблему пріоритетності результату та її вплив на всю систему підготовки юних футболістів ми будемо крізь призму різних аспектів навчально-тренувального процесу та питань, що входять до зони відповідальності тренера. Адже саме тренер, має досить суттєві можливості та варіативність у реалізації програми підготовки юних спортсменів навіть попри відсутність сприятливих, а інколи і належних, умов для підготовки спортивного резерву в Україні.

Не ставлячи під сумнів необхідність та практичну значущість порівняльного аналізу та вивчення досвіду провідних футбольних шкіл і академій світу і Європи (а саме на цьому ґрунтуються більшість робіт по даній тематиці), вважаємо за доцільне більше уваги приділити саме характеру змін у різних видах підготовки під впливом пріоритетності результату. Обумовлено це, не тільки наявними проблемами в системі підготовки юних футболістів попри фундаментальні праці та розроблені програми підготовки, а спробою створити передумови до усвідомлення масштабу та невідворотності негативних наслідків існуючого підходу в довгостроковій перспективі.

В першу чергу необхідно відмітити, що підпорядкованість процесу підготовки вирішенню поточних турнірних завдань на перших етапах багаторічної підготовки, прямо або опосередковано позначається на спрямованості кожного з видів підготовки. Далі ми проаналізуємо характер змін в змістовній частині та цільовій спрямованості основних видів підготовки юних футболістів 6-13 років на етапах початкової та на початку попередньої базової підготовки в умовах пріоритетності змагального результату.

Фізична підготовка. Причини та наслідки проблем в фізичній підготовці, що виникають під впливом пріоритетності результату вже на ранніх етапах багаторічної підготовки, є, напевно, найбільш вивченими с поміж інших, оскільки є актуальними для багатьох видів спорту і пов'язані з форсуванням процесу підготовки на дитячо-юнацькому етапі. Порівняно з попередніми роками, сьогодні форсування темпів становлення фізичної підготовленості юних футболістів є менш вираженим, але подекуди все ще має місце. До наслідків не раціонального планування фізичної підготовки юних футболістів 6-13 років належать:

- дисбаланс в розподілі тренувальних годин між видами підготовки, що призводить до браку часу на оволодіння технічними та тактичними

елементами (створюються передумови до примітивізації тактико-технічної підготовленості);

- збільшення частки спеціалізованих засобів фізичної підготовки призводить до передчасного виснаження адаптаційних ресурсів організму спортсмена;

- зростає вірогідність підвищеної «травматичності» гравця на наступних етапах багаторічної підготовки;

- зменшення частки засобів загальної фізичної підготовки негативно позначається на темпах оволодіння технікою гри та її варіативності.

Технічна підготовка. Найбільшою проблемою в контексті оволодіння технічними прийомами гри є те, що в умовах надмірного прагнення до змагального результату, спостерігається незавершеність навчального циклу «ознайомлення-навчання-закріплення». Так як психологічні особливості змагальної діяльності створюють унікальні умови для навчання та закріплення технічних елементів, то якість (складність, варіативність) їх виконання та кількість помилок, порівняно з тренувальним заняттям завжди буде більшою. Тому, за необхідності досягнення спортивного результату, тренери, в більшій чи меншій мірі, але часто прагнуть мінімізувати відсоток технічного браку. Відбувається це за рахунок не тільки відсутності заохочення до застосування складних технічних елементів попри можливі помилки, а й нерідко створюючи психологічний тиск на гравців, жорстко критикуючи їх за невдалі дії. Тому, навіть за умов якісного з точки зору технічної підготовки навчально-тренувального процесу, фаза пізнього навчання та закріплення більшості технічних прийомів фактично відсутня. Як підсумок маємо наступні наслідки стратегічного характеру:

- знижена ігрова активність гравців;
- скутість та острах брати на себе ініціативу;
- прагнення до уникнення помилок;

- застосування в грі тільки простих та базових прийомів, техніка яких є добре засвоєною;

В результаті технічна підготовленість 15-17-ти річного гравця характеризується не великою різносторонністю та варіативністю, а також низькими швидкісними можливостями.

Негативні наслідки в **тактичній підготовці** мають як самостійні причини, так і пов'язані з негативним впливом змін в інших видах підготовки і, насамперед, технічної. Оскільки технічні прийоми є інструментом вирішення тактичних задач під час гри, то рівень технічної майстерності очікувано обумовлює складність та рівень групової та командної тактичної взаємодії. Серед специфічних ознак тактичної підготовки в умовах пріоритетності поточного змагального результату можемо виділити наступні:

- загальна примітивізація всіх категорій тактичних дій: індивідуальних, групових, командних;
- акцент на тактичних взаємодіях у захисній фазі гри, що потребує відносно менше часу на засвоєння;
- базовою є тактична модель, що не сприяє створенню широких можливостей для всебічного розвитку гравця, а орієнтована на використання наявних сильних сторін юних футболістів в певний момент часу;
- залежність тактичної моделі від поточного рахунку матчу (практика гри на утримання позитивного результату).

В підсумку вирішення обмеженого кола тактичних завдань в тренувальному процесі та тенденція до примітивізації (спрощення як превентивна міра помилкових дій) тактичної моделі під час гри на перших етапах підготовки обумовлюють низький рівень конкурентної спроможності вітчизняних футболістів на етапі підготовки до вищих досягнень та максимальної реалізації індивідуальних можливостей.

Не менш, а, враховуючи фактичну відсутність системної та цілеспрямованої **психологічної підготовки** в системі дитячо-юнацького

футболу, можливо й більш очевидними є негативні наслідки підготовки спортивного резерву в парадигмі «змагальний результат понад усе» в контексті розвитку та формування відповідних психологічних здібностей та якостей юних футболістів. Зважаючи на це, даний аспект підготовки потребує окремого та більш глибокого вивчення. Лише коротко зазначимо, що негативних змін так чи інакше зазнають абсолютно всі підструктури особистості спортсмена-футболіста: на рівні нервових процесів, на рівні психічних процесів та на рівні спрямованості особистості й соціально-обумовлених взаємовідносин. По-перше, внаслідок вище означених характеристик технічної та тактичної підготовки знижуються можливості для повноцінної та своєчасної реалізації потенціалу гравця в межах перших двох підструктур. По-друге, пріоритетність змагального результату на ранніх етапах багаторічної підготовки та, як наслідок, схильність тренера до обмеження прояву творчого потенціалу юних футболістів призводить до недостатнього рівня розвитку креативності тактичного мислення, невпевненості у власних силах та не спроможності самостійно приймати рішення та нести відповідальність за свої дії. Якщо деформація на рівні перших підструктур пов'язана і позначається на рівні техніко-тактичної майстерності, то недоліки у формуванні психологічних якостей та рис на рівні третьої підструктури багато в чому визначають траєкторію та верхні межі спортивної кар'єри юного футболіста.

Висновки. Послідовно дослідивши причинно-наслідкові зв'язки деструктивного впливу пріоритетності поточного змагального результату на різні види підготовки юних футболістів 6-13 років, ми прагнули, перш за все комплексно розглянути проблему. Аналіз даної проблематики крізь призму тісного взаємозв'язку всіх видів підготовки в контексті їх залежності від загальної спрямованості (довгострокової мети) тренувального процесу юних футболістів має переконати, перш за все тренерів, в хибності думки про можливість певних компромісних підходів або так би мовити ізолюваності («захищеності») того чи іншого виду

підготовки в умовах надмірної націленості на спортивний результат. Тренерові вкрай важливо у всій повноті усвідомити довгострокові наслідки не правильних оперативних рішень, обумовлених необхідністю досягнення спортивного результату на перших етапах багаторічної підготовки.

Також, підводячи підсумок, хотілось би заочно відповісти на питання (заперечення), яке подекуди лунає, як від тренерів дитячих команд, так і науковців, а саме: «як взагалі можливо не ставити завдання, що полягає в досягненні результату в матчі або турнірі?». По-перше, таке формулювання значною мірою є маніпулятивним, оскільки теза про те, що змагальний результат у 6-13 років не має бути головним критерієм оцінки здібностей гравців та кваліфікації тренера не заперечує відносну його цінність та, особливо, прагнення до його досягнення. Але результат в матчі і, зрештою, в окремому турнірі має бути наслідком повноцінної та максимальної реалізації актуальних для конкретного етапу підготовки техніко-тактичних вмінь та навичок гравців, а також їх відповідних рухових здібностей та психологічних якостей в змагальних умовах.

Перспективи подальших досліджень. Наступним кроком у вивченні даної проблематики повинен стати аналіз та напрацювання можливих рішень в контексті поточної соціально-політичної та економічної ситуації в Україні.

Література

1. Губа В.П. Организация учебно-тренировочного процесса футболистов различного возраста и подготовленности: Учебное пособие /В.П. Губа, А.В. Лексаков. – М.: Советский спорт, 2012. – 176с.
2. Губа В.П. Подготовка футболистов в ведущих клубах Европы. Монография/В.П. Губа, А. Стула, К. Кромке. – М.: Спорт, 2017. – 272с.
3. Николаенко В.В. Рациональная система многолетней подготовки футболистов к достижению высшего спортивного мастерства: монография /В.В. Николаенко. – К.: Саммит-книга, 2014. – с. 31-44.

4. Петухов А.В. Футбол. Формирование основ индивидуального технико-тактического мастерства юных футболистов. Проблемы и пути решения: монография /А.В. Петухов. М.: Советский спорт, 2006. – 232с.

5. Иссурин В.Б. Спортивный талант: прогноз и реализация /В.Б. Иссурин. – М.: Спорт, 2017. – 240с.

6. Платонов В.Н. Периодизация спортивной тренировки. Общая теория и ее практические приложения / В.Н. Платонов. – Киев: Олимпийская литература. – 2013. – 624с.

7. Платонов В.Н. Форсирование многолетней подготовки спортсменов и Юношеские Олимпийские игры / В.Н. Платонов, И. Большакова. – Наука в олимпийском спорте. - №3. – 2013. – с. 37-42.

8. Sokolovas G. Long-term training in swimming / G. Sokolovas, L. Herr // Coaches Quarterly. — 2003. — Vol. 8, N 2. — P. 15—19.

References

1. Guba V.P. Organizatsiya uchebno-trenirovochnogo protsessa futbolistov razlichnogo vozrasta i podgotovlennosti: Uchebnoe posobie /V.P. Guba, A.V. Leksakov. – М.: Sovetskiy sport, 2012. – 176s.

2. Guba V.P Podgotovka futbolistov v vedushchikh klubakh Evropy. Monografiya/V.P. Guba, A. Stula, K. Kromke. – М.: Sport, 2017. – 272s.

3. Nikolaenko V.V. Ratsional'naya sistema mnogoletney podgotovki futbolistov k dostizheniyu vysshego sportivnogo masterstva: monografiya /V.V. Nikolaenko. – К.: Sammit-kniga, 2014. – s. 31-44.

4. Petukhov A.V. Futbol. Formirovanie osnov individual'nogo tekhniko-takticheskogo masterstva yunyx futbolistov. Problemy i puti resheniya: monografiya /A.V. Petukhov. М.: Sovetskiy sport, 2006. – 232s.

5. Issurin V.B. Sportivnyy talant: prognoz i realizatsiya /V.B. Issurin. – М.: Sport, 2017. – 240s.

6. Platonov V.N. Periodizatsiya sportivnoy trenirovki. Obshchaya teoriya i ee prakticheskie prilozheniya / V.N. Platonov. – Kiev: Olimpiyskaya literatura. – 2013. – 624s.

7. Platonov V.N. Forsirovanie mnogoletney podgotovki sportsmenov i Yunosheskie Olimpiyskie igry / V.N. Platonov, I. Bol'shakova. – Nauka v olimpiyskom sporte. - №3. – 2013. – s. 37-42.

8. Sokolovas G. Long-term training in swimming / G. Sokolovas, L. Herr // Coaches Quarterly. — 2003. — Vol. 8, N 2. — P. 15—19.